

Can Göknil

Mitolojiden Sanata Nötlar

GÖLGEM RENKLİ Mİ?

Can Göknil

Mitolojiden Sanata Nötlar

GÖLGEM
RENKLİ Mİ?

© Can Sanat Yayınları A.Ş., 2007
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2007
2. basım: Ekim 2016, İstanbul
Bu kitabın 2. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Faruk Duman

Kapak ve kitap tasarımı: Erkal Yavi
Dizgi: Hayriye Kaymaz
Düzeltili: Fulya Tükel

Kapakdaki heykel: *Kuş Adam Anzu'nun Yavruları*, Can Göknil
Fotoğraf: Osman Bozkurt

Kapak Baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç Baskı ve Cilt: Türkmenler Matbaası
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16, Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 12584

ISBN 978-975-07-0860-2

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com/9789750708602
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 31730

Can Göknil

Mitolojiden Sanata Nötlar

GÖLGEM
RENKLİ Mİ?

YAŞAM

CAN YAYINLARI

**CAN GÖKNİL'İN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
DİĞER KİTAPLARI**

DENİZ KOKUSU
GÖZ VE SÖZ

CAN GÖKNİL, 1945'te Ankara'da doğdu. 1968'de ABD'de Knox College Resim Bölümü'nden mezun oldu. 1969'da City College of New York'ta Resim Ana Sanat Dalı'nda yüksek lisans yaptı. Sanatçının Londra'da Victoria&Albert Müzesi'nde, San Marino'da Modern Sanat Müzesi'nde, Tokyo'da Cihiro Müzesi'nde, New York'ta Schenectady Müzesi ve Türk Evi'nde, Bulgaristan'da Gabrovo Mizah Müzesi'nde ve ülkemizde çeşitli koleksiyonlarda yapıtları bulunmaktadır. 1971'den günümüze dek Boston MIT, New York'ta First National City Bank, Lynn Kottler ve Total Media galerilerinde; ülkemizde Amerikan Kültür Merkezi, Lebriz, Urart, Kile, Artisan, PG Art, Yapı Kredi Kâzım Taşkent ve Milli Reasürans sanat galerilerinde kişisel sergiler düzenledi ve çeşitli karma sergilere katıldı. 1984-1988 yılları arasında suluboya çalışmalarını "4 Kadın Sanatçı" adı altında Amerika ve Kanada'nın çeşitli kentlerinde sergiledi. 1999'da Gabrovo Bienali'nin birincilik ödülü Altın Esop, Can Göknil'e verildi. *Sözle Göz Kardeşliği* kitabındaki çalışmaları 2003'te Tokyo'da Cihiro Müzesi'nde, 2004'te ise Washington DC'de National Museum of Women in the Arts'ta düzenlenen sergilere davet edildi. 2005'te Victoria & Albert Müzesi koleksiyonuna kabul edildi. Çalışmalarını İstanbul'da sürdüren sanatçının *Gölge Renkli mi?* (2007) ve *Deniz Kokusu* (2012) adlı kitabının yanı sıra çocuklar için yazıp resimlediği *Gökyüzü Sirki*, *Gülfidan Çiftlikte*, *Arkadaşlarım* ve *Deniz Masalı* gibi pek çok eseri var. Göknil'in kitapları İngilizce, Fransızca, Almanca, Hollandaca, Arapça, Macarca, ve İtalyanca gibi farklı dillerde yayımlandı.

Recep ve Cem'e

Yazıma katkıları için Nühket ve Gül'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Halk Deyişlerinde Yaşayan İnanç Varlıkları.....	13
Anadolu İnanç ve Davranışlarının Düşündükleri	23
Anadolu Tanrıçaları.....	35
Şamanizm.....	47
Muska ve Tılsımların Dünü, Bugünü	65
Atölye.....	77
Kader Arayışları.....	87

..... *Halk Deyişlerinde Yaşayan*
İnanç Varlıkları

*“Derken, sabah oldu erken.
 Sonra pire başladı ağlamaya.
 Deve başladı uçmaya.
 Duyan oldu bunu
 Duymayan oldu bunu
 Fakat ben gözlerimle gördüm.
 Şöyle kanat çırpıtı deve,
 Bir daha çırpıtı havalanıverdi.
 El etti bize selâm etti havadan.”¹*

Bu tekerlemeyi her okuduğumda Anadolu semalarında gülümseyerek uçuşan ve bana el sallayan develeri görür gibi oluyorum. İmge güldürüyor beni. Hoşuma gidiyor uçan develer! Gerçek bir deve görsem de onu çizsem... Hani nerede? Sadece Kilyos kumsallarında çekilen, çöl sahneli Türk filmlerinde. Neden yabancılar Türkiye denince “deve” düşünür de, ben Türk halimle bu hayvanı hiç tanıyamamışım? Geldim kaç yaşıma! Nereden bilecektim develerin eski hamam içlerinde top oynadıklarını? Hamama hiç gitmedim ki ben.

“Git bul bir deve! Çiz onu!” diyor iç sesim. “Çizdiğin şeyi tanırsın. İcini dışını hisset devenin. Çizince senin olur. Can Göknil develeri oluverirler.”

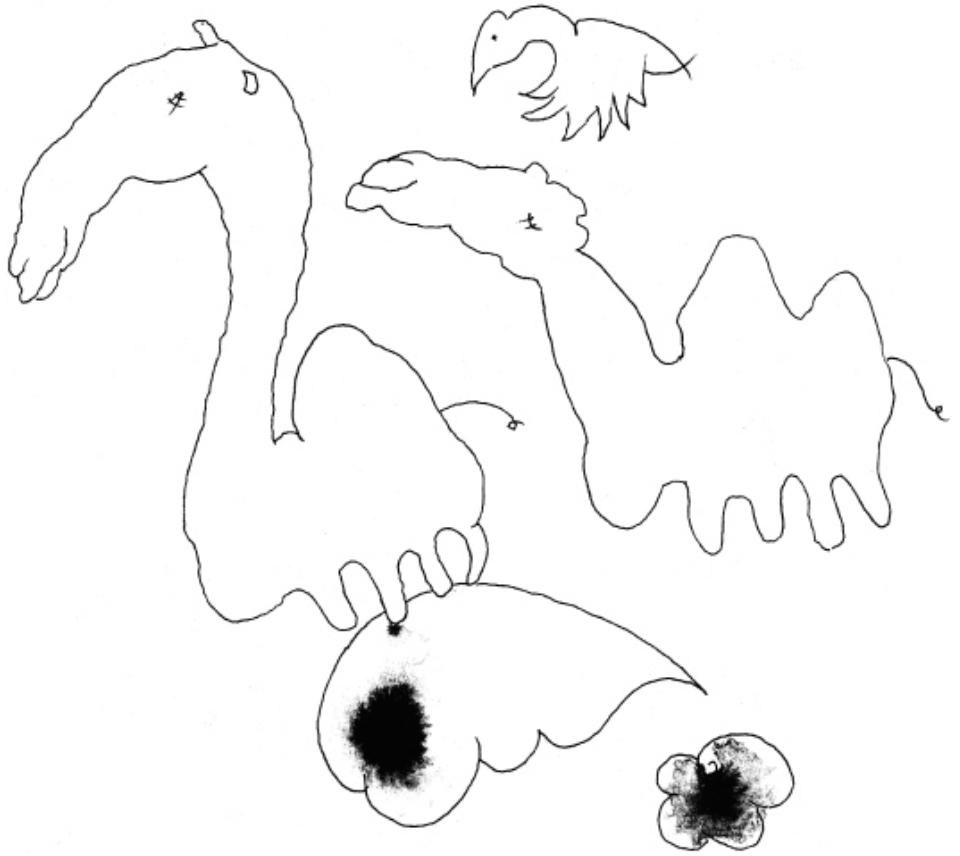
En sonunda, resimledim onları. Hem de uçarlarken.

Kamlar² gibi gökyüzünün katlarına yükseliyorlar.

Büyüklere de, küçüklere de resim yapmayı seviyorum. Yani dört, beş, altı, otuz, kırk, elli yaşındakilere... Yaşımı aldıkça içim çocuk kaldı. Kendimi iki tarafa da yakın hissediyorum. Masal resimle, diyorlar. Türk masallarının özgün olduğunu söylüyorlar. Birkaçını şöyle bir gözden geçirdim. Okuduklarımı çok sert buldum. Yuva çocuklarına uygun düşmüyorlar. Para hırsı sarmış kahramanları. Öykülerin sonunda servete kavuşan muradına eriyor. Masalarda ölüm konusu da sıkça işleniyor. Bir de aşk... Binbir güçlükten sonra birbirlerine kavuşan sevgililer murada ermiş sayılıyorlar. Böylesi masallar büyükçe çocukların, diyelim sekiz yaşından daha büyükle-

¹ Kişmir, C., *Türk Folklor Araştırmaları*, 1950, s. 271- 272.

² Kam: Türk kavimlerinde şaman rahiplere verilen isim.

rin ilgisini çekecek gibi. Oysa benim kitaplarım yuva çocukları için.

Annem bana hiç masal anlatmadı. Ablam da... Sadece klasikleri okudular. "Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler" ... Annem, Pamuk Prenses'in resmini çizirdi bize. Hep aynı şekilde önden çizirdi. Bluzu karpuz kolluydu. Sonra onu keserdik. Kâğıt bebek yapardık. Sevim Tete'nin¹ hediye ettiği yetmiş sekizlik taş plaktan Yedi Cüceler'in şarkılarını dinlerdik: "Heigh-ho, Heigh-ho, it's home from work we go..."

Masalları ise Satı Kadın'dan dinlerdim. İkiye örülü saçlarını beyaz tülbendiyle bağlayıp bize tombul puf börekleri pişiren, kocasıyla kuması köyden ziyarete geldiklerinde onları kendi odasında yatıran Satı Kadın. "Kız kızım, bak diyne..." diye söze başlardı. Mırıl mırıl ses tonuyla önce küçük kardeşimizi uyutur; sonra ahlama beni devli, perili diyarlara taşırdı.

Uzun donlu Satı Kadın bize Çankırı'dan yatılı geldi. "Satı" ismini daha önce hiç duymamıştım. Meğerse çocuğu olmayan kadınlar yatıra gidip dua ederlermiş. Çocuksuz kalmamak için adak adarlarımış. Doğacak çocuğun adını "Satı" veya "Satılmış" koyarak evlatlarını yatıra adarlarımış. Bizimki de annesinin tek evladımış. O yatır sayesinde dünyaya geldiğini söyler dururdu. Yaşıtımız sayılabilecek, "Seyla" diye çağırıldığı, "Süheyla" adında bir kızı vardı. Erkek çocuğu olmayınca kocası kuma edinmiş. "Geçinip gidiyoruz," derdi Satı Kadın. Eline ne geçse kocasına yollardı. Kocasını severdi. Şu Seyit Efendi'ye bak. Hem bağıni bulmuş hem üzümü-nü yemiş.

O günlerde Satı Kadın'ın şair olduğunu düşünürdüm. Masalların önüne ardına uyaklı dizeler ekleyiverirdi. Tırtıl gibi kıvrım kıvrım ilerleyen bu komik sözlerle beni ve ablamı güldürürdü. Bu dizelere "tekerleme" denildiğini çok sonra öğrendim.

Üniversite dönemimde, Amerika'da çocuk kitaplarından tanıdığım akademisyen masalcıları hatırlıyorum da şimdi, onlar bizim Satı Kadın'ın eline su dökemeler. Satı'nın deyişlerinin doğallığı bizi çok etkilerdi...

Masalları bırakıyorum bir kenara. Tekerlemeleri tekrar tekrar okuyorum. Böyle halk deyişlerinden çocuk kitabı yapabilir miyim? Belki de sergi konusu olarak düşünebilirim. İki de olabilir aslında.

Tekerlemeler, dil cambazlarının kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktardıkları, mizah yüklü, yaşam bilgisi ve deneyimi içeren öndeysel. Masal başlarında, ortalarında ve sonlarında söylenen kalıp sözler. Masaldan bağımsız oldukları için onları istediğim gibi görselleştirebilirim. Tekerlemelerdeki masalsı, çocuksu çizgi ve düş gücü bana uyuyor. Bu dizeler halk düşüncesinin zenginliğini ve toplumumuzun inançlarını şiirsel biçimde ortaya koyarken dinleyenleri gülümsetiyor, hem de masalın olağanüstü unsurlarına hazırlıyor. Bazen de uyarıyor; ama taşlamadan. Toprağın ve insanın meselelerinden söz edildiğinde bilgelik ve mizah yan yana. Tekerlemede-

.....
1 Teyzem.

ki alay yüklü hayat anlayışı bayağı hoşuma gidiyor. Zekice kurulmuş söz oyunları. Konuları insan, meseleleri hep güncel.

Açlık-Yokluk :

"...Akdeniz yağ olsa

Karadeniz bal olsa

Karnımızın bir tarafını doldurmaz."¹

Yokluk içinde vericilik:

"...Sana bir mintan yaptırayım çerden çöpten

İlikleri karpuz kabuğundan, düğmeleri turptan."²

Hepimiz küçükken zaten aynı şeyleri dinlemiştir. Duyduklarımızı, hatırlayabildiklerimizi çocuklarımıza anlatmışız. Ağızdan ağıza aktarılan tekerlemeler bugüne ulaşmışlar. Yani sözlü edebiyat ürünleri olmuşlar. Çok eski dönemlerden günümüze ulaşan bu söz demetlerinde deli, uçuk pek çok şey görüyorum. Çocukların ve saflıklarının yitirmemiş büyüklerin hoşuna gidebilecek olağandışı yaratıklar, canavar benzeri tipler, inler, cinler... Çoştanlı inanç sistemlerinden bazı kalıntılar. Onları çizmek, boyamak keyifli olmaz mı?

"Behey güzel, in misin cin misin? Seherde öten bülbül müsün?

Yoksa bâd-i sabâ ile açılan gonca gül müsün?"³

"Düş müsün gerçek misin? İn misin, cin misin? Kimsin, nesin?"⁴

"İN misin, cin misin? Gelin misin, kız mısın?"⁵

"Bir kilitli ceviz sandık, baka baka usandık

İN olsan, ya cin olsan, hiç durma dışarı çık."⁶

Ben inanıyor muyum cinlere? Resimlerini yaparken korkacak mıyım? Yuva çocuklarına cin yapılır mı? Yetişkinler cinleri severler mi?

"İyi düşün!" diyor iç sesim.

¹ Başaran, M., *Aç Kapıyı Bezirgân Başı*, 1979, s. 12.

² Dürder, B., *Monologlar ve Tekerlemeler*, 1989, s. 72.

³ Boratav, P.N., *Zaman Zaman İçinde*, 1958, s. 60.

⁴ Alangu, T., *Billur Köşk*, 1961, s. 32.

⁵ Alangu, T., *Billur Köşk*, 1961, s. 169.

⁶ Alangu, T., *Billur Köşk*, 1961, s. 169.

“Cinlerden tablolar düşün: Cinli tuvaler...”

Başka ressamlarımızda görmedim. Cin konusu modern Türk resminde yok galiba. Hayret ediyorum; çünkü Türk inançlarında var. Toplumun yüreğine yerleşmiş inançlar genelde güzel sanatlara yansır; ama inlere, cinlere sanat galerilerimizde henüz rastlamış değilim.

Oysa edebiyat başka... Murathan Mungan'dan okumuştum “Paranın Cinleri”ni.

Teklif var! Hem de çok güzel! Cinler benim için de çalışıyor olmalılar!

Urart Sanat Galerisi Can Göknül sergisi istiyor.

“O galeri önemli, iyi çalış. Ankara’da da yerleri var,” diyor o içimdeki.

Kararımı verdim! İstanbul Urart Sanat Galerisi’nde sergileyeceğim resimlerimin konusu, tekerleme. “Evvvel zaman içinde kalbur saman içinde...” diyerek fırçayı elime alabilirim. Kimlerle karşılaşacağım? İnler, cinler, çekirge kovalayan tilkiler, uçan balıklar, eğilip su için minareler, cam gözlü mum ayaklı eşekler, tellal develer, berber pireler, kubbesiz hamamlar, haltasız köpekler, çeşme başında oturan güzeller, gelin getiren kurbağalar, hepimizin çocukluğunda var olan imgeler. Çiz çiz bitmez. Yediden yetmişe dedikleri türden, zengin mi zengin bir kaynak buldum!

Şu bizim okulun¹ kütüphanesi harika:

- Bora, P.N., *Zaman Zaman İçinde*, Remzi K., 1958.

Fotokopi bile yaptılar benim için.

Eski basım. Hiçbir yerde yoktu.

Bu kitap sergim için çok yararlı olabilir.

- Boratav, P.N., *Az Gittik, Uz Gittik*, Bilgi Y., 1969.

Hemen almalıyım.

Tekerleme temalı tuvalerime kolaj yöntemiyle tığ ve dantel parçaları ekleyebilirim. Yöresel tatlar olsun diye...

Kayınvalidem İstanbulludur. Birikimi çoktur. Onun “eskiler bohçası”na bakmalıyım. Oradan epey malzeme toplarım. Hafta arası gelen yardımcımıza kolajlar için tığ işleri yaptırabilirim. Sonra onları keser yeniden biçim veririm. Böylece tuval üzerinde lif bazında, boyayı kolayca kabul eden hazır malzeme kullanabilirim.

Çalışma programımı düzenliyorum şimdi:

1- Sergide kaç resim olsun?

2- Galerinin ölçülerini Recep alsın, eşim bu işte daha usta.

3- Kavram tamam. Araştırma için kaynak tamam. Kitaplarım hazır.

4- Şimdi çizim yapmalıyım.

Urart Sanat Galerisi’ndeki sunumumda tekerlemeleri kullanmakla:

¹ Mezunu olduğum Arnavutköy Amerikan Kız Koleji.

Herkese çocukluğunu anımsatabilirim.

Resimlerin yanında tekerlemelerin metnini bulundurarak resimlerin daha kolay anlaşılmasını sağlayabilirim.

İzleyici ve sanatçının ortak özelliğini vurgulayabilirim: çocukluğumuz.

Yerel bir konu: En sonunda bana da uyan yerel bir konu buldum!

Sanatımda yerel olmakta güçlük çekiyorum. Ben yetişirken Satı'dan başka etrafımda yerel bir şey yoktu ki. Yani nasıl yerel olunur biliyorum.

Ankara'da ortaokulu bitirdim. O yıllarda başkent tekdüze, yeni kurulmuş bir şehir. Orada yurdumuzun kültür birikimini algılayamadım. Genç yaşta sinema, opera, bale izleyicisi oldum ama hiç ortaoyunu, Karagöz seyretmedim. Hidrellez'i tanımadım. Mahalle çocuklarıyla oynamadım. Bugün geriye bakınca, çocukluğumun eksik kaldığını düşünüyorum.

Şimdi gelelim 1980'li yıllara: Ressam olarak isim yapmak için çalışıyorum. İstanbul'un sanat galerilerinde yerel konular gündemde. Köy görüntüleri, köy yaşamı, köy kadınları... Nuri İyem, Balaban, Ramiz Aydın'ın tabloları dikkat çekiyor.

Benim eğitimim yabancı okullarda, iş hayatım ise New York'ta geçti.

Bu durumda köy temasını resimlerimde işleyecek olursam yalancı olurum.

Şimdi ise sadece yabancıyım. Kendinizi benim yerime koyun; yabancı dilde eğitim yapan okullar ve sonra New York'ta geçen uzun yıllar... İster istemez yabancılaşıyor insan.

Bir önceki sergimde Türk sanatçılarının çocukluk anılarını resimlerken, Mustafa Aslier'den aldığım mektubu hiç unutmam. Orman köyünde büyümüş Aslier. Dört yaşındayken kız kardeşi çok hastalanmış. Köy kadınları, hasta kardeşinin başında toplanmışlar. Okuyup üflemişler. Dua etmişler. Sonra iki yaşındaki kızcağız ölmüş.

Aslier'in resimlerine yaklaşıyor orman köyleri, benimkilere değil. Zaten yaşama-dığım duyguları sanatımda yansıtmam mümkün değil.

Can Göknil

GÖLGEM RENKLİ Mİ?

Usta ressam **Can Göknil**, resimlerini kendi düşünce birikiminden, okuma çabalarından çıkarıyor. Ressamlığının yanında çocuk kitapları yazarı olarak da büyük beğeni toplayan Göknil'in bu kitabı ise bir tür araştırma. **Gölge Renkli mi?**, bir yanıyla Can Göknil resimlerinin ortaya çıkış serüvenine tanıklık ediyor. Sergilere hazırlanırken alınan notlar, bu notlara eklenen yorumlar, onun resim çabasının ulaştığı boyutları koyuyor ortaya.

Ancak kitap, okuruna yazınsal tatlar veren bu notlardan, günlük metinlerinden oluşmuyor yalnızca. Göknil bir yandan da kültürümüzün derin köklerine uzanarak efsanelerin, kadim inançların, büyülerin, şamanizmin ve halk kültürünün çağdaş sanata nasıl yansıdığını, bu iki alanın birbirini nasıl etkilediğini, etkileyebileceğini araştıran bir yapıt üretmiş. Zengin kültürümüzün tadına varmak isteyenler, resim öğrencileri, çağdaş sanat meraklıları ve elbette edebiyatseverler için Yaşam dizimizden keyifli bir kitap daha.

ISBN 978-975-07-0860-2

9 789750 708602
<http://www.canyayitlari.com>

CAN
YAŞAM